

Novinky v ruskej slovakistike

(Prehľad literárnovedných publikácií v rokoch 2000 – 2006)

ĽUDMILA ŠIROKOVÁ, Inštitút slavistiky Ruskej akadémie vied, Moskva

Ruská slovakistika má dlhé tradície. Počas svojej histórie prežívala aj vrcholy, aj zložité časy. V posledných rokoch, prekročiac hranicu storočí, sa rozvíja nanajvýš produktívne, čoho svedectvom je stúpajúca kvalitatívna a kvantitatívna úroveň publikácií. Základňou pre výskum v tejto oblasti je Inštitút slavistiky Ruskej akadémie vied a Moskovská štátna univerzita M. V. Lomonosova (jej Katedra slovanskej filológie Filologickej fakulty). Práce ruských slovakistov – literárnych vedcov napísané v súčasnosti sa vyznačujú v porovnaní s minulosťou veľkou rôznorodosťou foriem a žánrov, používaním nového pojmového a metodologického aparátu.

V roku 2001 vyšli záverečné zväzky z oblasti základného výskumu Inštitútu slavistiky Ruskej akadémie vied – tretí zväzok edičného podujatia projektu *Istorija literatur zapadnyh i južnyh slavian* (Dejiny literatúr západných a južných Slovanov) a druhý zväzok publikácie *Istorija literatur Vostočnoj Jevropy posle vtoroj mirovoj vojny* (Dejiny literatúr východnej Európy po druhej svetovej vojne, prvý zväzok vyšiel v roku 1995). Sú venované obdobiam konca 19. storočia až prvej polovici 20. storočia a sedemdesiatym a osemdesiatym rokom 20. storočia. Autorom štyroch častí o slovenskej literatúre v tejto publikácii je známy ruský slovakista Jurij Bogdanov. V rámci tradične uplatňovanej periodizácie (1890 – 1918, 1920 – tridsiate roky, 1939 – 1945, 1970 – koniec osemdesiatych rokov) predstavil základné zákonitosti a tendencie literárneho procesu na Slovensku. Literárnohistorický aspekt výskumu daný samotným žánrom týchto prác sa spája s teoretickými úvahami charakteristickými pre práce tohto vedca a taktiež so živým, občas prehodnocujúcim prístupom k tým alebo oným literárnym javom. Charakteristiky tvorby najvýraznejších autorov, analýzy diel, ktoré samy osebe predstavujú výraznú poznávaciu hodnotu, umožňujú autorovi podať odôvodnené závery o kompatibilitě slovenskej literatúry s tendenciami európskych literatúr a o jej cestách rozvoja vlastných národných špecifik.

Za posledných päť rokov pripravil a vydal autorský kolektív Centra výskumu súčasných literatúr strednej a juhovýchodnej Európy Inštitútu slavistiky Ruskej akadémie vied niekoľko zborníkov štúdií, v ktorých sa na materiáli literatúr vybraného regiónu skúmajú rôzne problémy a ich vývin od roku 1945 po súčasnosť.

V zborníku *Politika i poetika* (Politika a poetika, 2000) sú slovenskej literatúre venované dve štúdie. Jurij Bogdanov analyzuje publicistiku a esejistiku Vladimíra Mináča z aspektu modifikácie národno-historickej paradigmy, usúvzťazňuje s tým súzvukné motívy v tvorbe Milana Rúfusa, takisto poukazuje i na tendenciu k sebakritickej reflexii, ktorá sa objavila koncom osemdesiatych rokov (štúdia Faktor národného sebavedomia v slovenskej literatúre 70. – 80. rokov). V štúdii „Zakázané romány“ v povojnovej slovenskej próze skúma Ľudmila Široková situáciu ideologického útlaku, v ktorej sa ocitli určité diela slovenských spisovateľov (najmä romány Jozefa Čigera Hronského a Vin-

centa Šikulu) mimo okruhu „oficiálneho“ literárneho obehu. Analýza týchto kníh umožňuje potom hovoriť nielen o ich nepochybnej umeleckej hodnote, ale aj o dôraze, ktorý sa kladie na problém bytia človeka v národe, tradícii a duchovných základov národa.

Celkové zameranie zborníka *Literatury Centralnoj i Jugo-Vostočnoj Evropy: 1990-e gody* (Literatúry strednej a juhovýchodnej Európy: deväťdesiate roky, 2002) je dané problematikou kontinuity vo vývine literatúr regiónu, jej hypotetickým narušením alebo nepretržitosti literárneho procesu. Špecifikum „slovenskej národnej reintegrácie“ deväťdesiatych rokov, návrat emigrantskej a disidentskej literatúry, situáciu slobodného umeleckého myslenia a rovnako diferenciáciu v spisovateľskej obci predstavil J. Bogdanov vo svojej štúdii Slovenská literatúra v paradoxoch národnej suverenity. Ľ. Širokovová skúma kontinuitu vývinu prózy v druhej polovici 20. storočia na príklade tvorivej dráhy troch výrazných predstaviteľov slovenských autorov šesťdesiatych rokov, zachovávajúcich si v priebehu štyroch desaťročí nielen vlastnú spisovateľskú tvár, ale tiež udržiavajúcich tradičnú humanistickú líniu slovenskej prózy (štúdiá Slovenská próza: cesta zo šesťdesiatych do deväťdesiatych. Tvorba J. Johanidesa, R. Slobodu, V. Šikulu).

Ako bilanciu vývinu literatúr regiónu v dvadsiatom storočí a do určitej miery aj ako bilanciu výsledkov vlastných výskumov uskutočňovaných v minulých desaťročiach, vedci Centra výskumu súčasných literatúr strednej a juhovýchodnej Európy Inštitútu slavistiky Ruskej akadémie vied pripravili zborník štúdií, ktorého základom boli materiály prednesené na medzinárodnej vedeckej konferencii *Literarnyje itogi XX veka. Centralnaja i Jugo-Vostočnaja Evropa* (Literárne výsledky 20. storočia. Stredná a Juhovýchodná Európa, 2001). Problematike slovenskej literatúry sú v tejto publikácii venované štyri štúdie. Docentka Moskovskej štátnej univerzity M. V. Lomonosova Alla Maškovová prezentovala niektoré filozofické aspekty slovenskej prózy tridsiatych a štyridsiatych rokov (štúdiá Slovenský naturizmus a „filozofia života“). Natália Švedovová, bádatelka a prekladateľka slovenskej poézie, analyzovala momenty modifikácie tradície rozhrania 19. a 20. storočia, a to najmä v tvorbe L. Novomeského (štúdiá Ozveny symbolizmu: lyrika Ivana Kraska a slovenská poézia 20. storočia). Nad hľadaním „optimálneho vzťahu medzi *svojím* a *cudzím*“ slovenskou literatúrou 20. storočia, nad prepojením národno-spezifického a globálneho v nej sa zamýšľal J. Bogdanov v štúdii Problémy synchronizácie národného a európskeho literárneho vývinu. Ľ. Širokovová, ktorá je autorkou oddielu o slovenskej dráme v už spomenutej dvojzväzkovej *Istoriji literatur Vostočnoj Jevropy posle vtoroj mirovoj vojny*, pokračovala vo svojej analýze základných tendencií vývinu tohto literárneho druhu a špecifik tvorby jej predstaviteľov (Slovenská dráma 20. storočia: určenie národných modelov, žánrovo-štýlové špecifiká vývinu).

Kolektívnu prácu Centra výskumu súčasných literatúr predstavuje zborník štúdií *Postmodernizm v slavjanskich literaturach* (Postmodernizmus v slovanských literatúrach, 2004), v ktorom sa skúma vznik a fungovanie postmoderny ako všeobecného kultúrneho fenoménu a takisto jeho realizácia (či uplatnenie jeho jednotlivých prvkov) v národných literatúrach slovanských krajín koncom 20. storočia. V zborníku sa nachádzajú práce venované poľskej, českej, bulharskej, srbskej, chorvátskej, slovinskej, macedónskej, ruskej, ukrajinskej a bieloruskej literatúre. Je tu prítomná i slovenská problematika: Ľ. Širokovová v štúdii „Hľadanie strateného autora“: postmodernizmus v slovenskej pró-

ze deväťdesiatych rokov prezentuje postmoderné tendencie ako organickú súčasť slovenskej literatúry v novšej fáze jej vývinu. Predkladá vlastnú interpretáciu diel Pavla Vilikovského, Dušana Mitanu, Petra Karpinského, Ballu, Rada Olosa a ďalších, nachádza ich spoločné črty, ako sú transformácia odrážanej skutočnosti v dôsledku prenikania iných vrstiev vedomia a celého masívu kultúrnej tradície, interaktívne vzťahy medzi autorom a čitateľom, posilnenie funkcie hry atď.

V roku 2005 boli publikované dve monografické práce venované emblematickým prejavom slovenskej literatúry 20. storočia, tak z literárnohistorického, ako aj z teoreticko-metodologického aspektu.

Natália Švedovová si za predmet svojej vedeckej práce vybrala slovenskú poéziu prvej polovice 20. storočia. Názov jej knihy – *Filozofské motívy v slovenskej poézii* (Filozofické motívy v slovenskej poézii) – zrkadlí v plnej miere perspektívu pohľadu na rozsiahly básnický materiál. V štyroch kapitolách monografie autorka dôsledne sleduje líniu ontologicko-hlbínnej lyriky a poukazuje na špecifiká jej prejavov v tvorbe jednotlivých autorov. V prvej kapitole analyzuje lyrické diela Pavla Országha Hviezdoslava, pričom konštatuje preňho charakteristické hľadanie harmónie, usúvzťažnenie ľudského sveta so svetom prírody, slúžiacim často básnikovi ako estetická a etická norma. Filozofické problémy prenikajúce poéziou Ivana Krasku autorka charakterizuje sledom podľa nej konštitutívnych symbolov a motívov. Ako dôležité pre pochopenie osobitých národných črt slovenského symbolizmu sa javí Švedovovou podaná typologická konfrontácia tvorby predstaviteľov Slovenskej moderny a básnikov „mladšej vlny“ ruského symbolizmu (A. Bloka, A. Belého, V. Brjusova).

Poézia filozofických meditácií z medzivojnového dvadsaťročia je analyzovaná v tretej kapitole na materiáli lyriky Emila Boleslava Lukáča, ktorý podľa nej predstavuje typ filozofa-analytika, zjednocujúceho vo svojej poézii princípy osobnej spovede a kazateľskej rétoriky. Záverečná, štvrtá kapitola oboznamuje čitateľa s ústrednými motívmi diel Pavla Horova zo štyridsiatych rokov, ktoré podľa autorky odrážajú impulzy neosymbolizmu a nadrealizmu. Monografia N. Švedovovej upútava rôznorodosťou prezentovaného básnického sveta, precíznou analýzou diel a v neposlednom rade jedinečnými autor-skými prekladmi citovaných úryvkov.

Filozofický aspekt pri výskume literárnych javov je dôležitý i pre Allu Maškovú, autorku knihy *Slovenský naturizmus (30 – 40-e gody XX veka)* (Slovenský naturizmus. 30. – 40. roky 20. storočia).^{*} Tento časovo ohraničený literárny prúd v slovenskej próze bol geneticky zviazaný s celým komplexom ideologických, estetických a špecificky literárnych problémov, ktoré sú v monografii komplexne predstavené.

Pri opise literárnej situácie dvadsiatych a štyridsiatych rokov si autorka všima aj také črty ako „rýchle striedanie literárnych štruktúr“, „urýchlenie tempa literárneho procesu“, aktivizácia autorského princípu, zreteľná predovšetkým v próze expresionizmu, a nakoniec „posilnenie lyrického princípu v tvorbe prozaikov“, ktoré viedlo k rozkvetu lyrizovanej prózy a presadeniu sa umeleckej koncepcie naturizmu. Osobitú pozornosť venuje autorka vyjasneniu terminológie a pojmového aparátu vzťahujúceho sa k danému literárnemu javu,

^{*} Poznámka prekladateľky: recenziu na knihu uverejnil časopis *Slovenská literatúra*, roč. 53, 2006, č. 1, s. 81 (autorka Jana Kuzmíková).

sleduje históriu ich vzniku a presadzovania sa v literárnovednom používaní. Problémovej, metodologickej a chronologickej systematizácii bohatého a rozsiahleho výskumu tejto témy – od prvých recenzií z tridsiatych rokov po práce posledných rokov – je venovaná druhá kapitola (Slovenská kritika o naturizme). Centrálnymi sa v knihe stali tri základné okruhy problémov: filozofické zdroje naturizmu, prepojenie slovenského naturizmu s príbuznými javmi v európskych literatúrach a zvláštnosti poetiky diel prozaikov tohto prúdu. Novátorskou sa u A. Maškovovej ukazuje podrobná a hĺbková analýza málo prebádaného problému týkajúceho sa filozofických myšlienok, ktoré živili a inšpirovali naturizmus a vplývali na jeho filozofickú a estetickú koncepciu. Autorka sleduje odraz myšlienok Friedricha Nietzscheho v tvorbe Ľuda Ondrejova, „filozofie života“ u Dobroslava Chrobáka, Arthura Schopenhauera v dielach Františka Švantnera. Komplikovanú problematiku predstavuje v práci nanovo nastolený známy problém usúvzťažnenia slovenského naturizmu s podobnými prúdmi západoeurópskych literatúr. Autorka sa podľa nášho názoru s jeho riešením vyrovnala precízne, podala presnú textologickú analýzu, poukázala na tvorivý charakter domyslenia umeleckej skúsenosti inonárodných literatúr (v danej kapitole sú to D. Chrobák a F. Švantner) a na typologické súvislosti štadiálneho charakteru. Ideové princípy charakterizovali v mnohom aj poetiku naturizmu, čo potvrdzuje autorkina analýza triológie Ľ. Ondrejova, románov Margity Figuli, poviedok a noviel D. Chrobáka. Autorka poukazuje aj na tendenciu rozkladu poetiky naturizmu, prejavujúcu sa v polovici štyridsiatych rokov v dielach F. Švantnera a Jozefa Horáka. Novátorstvo metodologických postupov a univerzálnosť výskumu dôležitých literárnoteoretických problémov robí knihu A. Maškovovej zaujímavou nielen pre slavistov, ale aj pre širší okruh čitateľov.

Poslednou publikovanou prácou Centra výskumu súčasných literatúr v prítomnosti je kolektívna práca *Itoji literaturnogo razvitiia stran Central'noj i Jugo-Vostočnoj Evropy v XX v. v problemno-tipologičeskom osveščeenii* (Výsledky literárneho vývinu krajín strednej a východnej Európy v 20. storočí v problémovo-typologickom osvetlení, 2006). Medzi ideovo-umeleckými problémami charakteristickými pre literárne procesy v krajinách tejto oblasti v období minulého storočia má dôležité postavenie problém zrýchleného vývinu radu národných literatúr, ako aj postupné zblížovanie sa s európskym literárnym kontextom. V štúdiu Slovenská literatúra v európskom kontexte. K problému synchronizácie národného a európskeho literárneho vývinu skúma J. V. Bogdanov najdôležitejšie etapy tejto cesty, od kultúrnych kontaktov z čias Cyrila a Metoda až po súčasnosť, pričom zvláštnu pozornosť venuje činnosti Ľ. Štúra, J. M. Hurbana, S. Hurbana Vajanského, Š. Kréméryho, ktorí najviac vplývali na proces konštituovania národnej identity v literatúre a spoločnosti.

Na záver by sme chceli skonštatovať, že okrem uvedených kníh a štúdií sa objavili aj iné práce, väčšinou vo vedeckých periodikách – v časopisoch *Slavjanovedenije*, *Vestnik Moskovskogo univerziteta*, v publikáciách *Slavjanskij almanach* a *Slavjanskij vestnik* a i.

Daný prehľad chcel podať, bez nároku na vyčerpávajúcu komplexnosť zachytenia, informáciu o aktuálnej produkcii ruskej slovistiky, poskytnúť predstavu o základných smerovaniach a žánroch, v ktorých sa pohybuje nepočetná, avšak vedeckým entuziazmom naplnená skupina bádateľov slovenskej literatúry.

Preložila Ivana Taranenková

BIBLIOGRAFIA

- Istorija literatur zapadnych i južnych slavjan. T. I – III.* Moskva, 1999, 1997, 2001.
Istorija literatur Vostočnoj Evropy posle vtoroj mirovoj vojny. T. I – II. Moskva, 1995, 2001.
Itogi literarnogo razvitija v XX veke v problemno-tipologičeskom osveščanii. Central'naja i Jugo-Vostočnaja Evropa. Moskva, 2006.
Literatury Central'noj i Jugo-vostočnoj Evropy: 1990-e gody. Preryvnost' – nepreryvnost' literarnogo processa. Moskva, 2003.
MAŠKOVA, A. G.: *Slovackij naturizm (30 – 40-e gody XX veka).* Moskva, 2005.
Politika i poetika. Sbornik statej. Moskva, 2000.
Postmodernizm v slavjanskich literaturach. Moskva, 2004.
ŠVEDOVA, N. V.: *Filosofskije motivy v slovackoj poezii (konec XIX – pervaja polovina XX veka).* Moskva, 2005.